

‘La Vie’, Leven in autonomie, vertrouwen in elkaar

Een nieuwe methodiek voor CBAW

HET HOEFT NIET ALTIJD ZELFSTANDIG WONEN TE ZIJN!

Nog geen jaar geleden reageerde iedereen geschokt op het overlijden van Jordy, die van ontbering stierf in een tentje op de Gentse Blaarmeersen. Helemaal alleen, compleet aan zijn lot overgelaten. Na een jeugd zonder hoogtepunten in een instelling was Jordy op zijn achttiende duidelijk niet klaar voor een leven op eigen benen. Hoe kon dit gebeuren? Het is een problematiek die velen van ons bezighoudt. De Cocon, Jeugdhulp aan Huis vzw, stelde vast dat jongeren dikwijls niet klaar zijn om op hun achttiende zelfstandig te gaan wonen, maar dat een dwingende maatregel hen soms in die positie duwt. Daarom heeft De Cocon een nieuwe methodiek ontwikkeld waarbij de focus ligt op het herstel van het netwerk van de jongere, het aanleren van enkele noodzakelijke vaardigheden om op eigen benen te staan en een groepswerking, waarbij jongeren die in hetzelfde schuitje zitten ervaringen kunnen uitwisselen. Een humane aanpak, die meer slaagkansen biedt aan jongeren om een succesvol leven te kunnen leiden.

De Cocon, Jeugdhulp aan Huis, werkt al sinds 2013 aan een nieuwe methodiek om de problemen op te vangen van jongeren die op de rand van de meerderjarigheid zitten, en een ver-

hoogd risico op thuisloosheid hebben. De methodiek geeft invulling aan de werkvorm ‘Contextbegeleiding voor autonoom wonen’ (CBAW). De benaming geeft al aan dat de context een

belangrijke rol speelt.

Onze nieuwe methode probeert een stabiele thuis en een kwaliteitsvolle toekomst voor deze groep jongeren te creëren. Een belangrijk uitgangspunt daarbij is dat zelfstandig wonen kan, maar niet noodzakelijk hoeft. De jongere kan er ook voor kiezen om terug naar huis te gaan, of om in te wonen bij een vriend(in), zus, broer of ander familielid. Omdat we die mogelijkheden open houden, kunnen we bij de keuze van de uiteindelijke woonvorm samen met de jongere en zijn of haar netwerk kijken naar wat hij of zij zelf wil en aankan.

In onze methodiek proberen we – en dat is het bijzondere eraan – het sociaal en familiaal netwerk te herstellen en te verstevigen. Daarnaast proberen we vaardigheden aan te leren en te trainen die nodig zijn om een stabiele thuis uit te bouwen. Tenslotte voorzien we ook een ondersteunende groepswerking.

WAAROM EEN NIEUWE METHODIEK?

We stelden ons de vraag of we jongeren op de rand van meerderjarigheid die zelfstandig moesten gaan wonen wel een echte kans gaven. Onze ervaring met begeleid zelfstandig wonen leerde ons immers dat een aantal jongeren

zelfstandig wonen niet aankon, maar door een dwingende maatregel geen andere keuze had. Dit werd bevestigd door tal van rapporten, onderzoeken en getuigenissen van (ex-)jongeren.

Het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting richtte zich in haar rapport *Strijd tegen armoede, een bijdrage aan politiek debat en politieke actie 2011* op jongeren die de bijzondere jeugdbijstand verlaten. Deze focus is interessant, omdat er eerder al werd vastgesteld dat veel daklozen op een vroeger moment in hun leven verbleven in een gevangenis, een psychiatrische instelling of – bijzonder opvallend – in een instelling voor bijzondere jeugdzorg.

Vanuit onze ervaring met begeleid zelfstandig wonen stelden we ons de vraag of we jongeren op de rand van meerderjarigheid die zelfstandig moesten gaan wonen wel een echte kans gaven

Het Steunpunt stelde vast dat de overgang naar een zelfstandig leven en volwassenheid inderdaad erg moeizaam verloopt bij jongeren die een voorziening voor bijzondere jeugdzorg verlaten: 'Ze staan er meestal alleen voor en worden geconfronteerd met uitdagingen rond bijvoorbeeld huisvesting, werk en inkomen waartegen ze niet opgewassen zijn en waarop ook de maatschappij hen geen adequaat antwoord biedt. Wanneer jongeren een voorziening voor bijzondere jeugdzorg verlaten, staan velen onder hen er alleen voor. Dit is vaak een onbedoeld neveneffect van hun plaatsing, die gepaard gaat met breuken in hun familiaal en sociaal netwerk, hun schoolloopbaan en hun parcours in de jeugdhulpverlening. De achttiende verjaardag kondigt zich beloftevol aan, maar blijkt in werkelijkheid een opeenvolging van beproevingen op verschillende levensdomeinen: familiaal en sociaal netwerk, huisvesting, inkomen,

Een belangrijk uitgangspunt is dat zelfstandig wonen kan, maar niet noodzakelijk hoeft. De jongere kan er ook voor kiezen om terug naar huis te gaan, of om in te wonen bij een vriend(in), zus, broer of ander familielid. © Gerbrich Reynaert

opleiding en werk en de volwassenenhulpverlening.'

Het blijkt verre van evident om aan een menswaardig inkomen boven de armoedegrens en een fatsoenlijke huisvesting te komen. Bovendien stelden Sharon Van Audenhove en Freya Vander Laene vast dat de grote meerderheid van de jongeren – of ze nu een instellingsverleden hebben of niet – op 18 jaar nog niet klaar is om zelfstandig te leven. Het probleem is dat jongeren die uit de bijzondere jeugdzorg komen, vaak geen andere keuze hebben: 'Jongeren met een lastig parcours achter de rug krijgen de boodschap om hun eigen boontjes te doppen. Omwille van verschillende redenen is het voor deze kwetsbare jongeren immers moeilijker dan voor andere jongeren om het pad naar volwassenheid af te leggen. Voor hen verloopt dit proces abrupter, in een te haastig tempo en houdt het meer risico's in. Van deze jongeren wordt verwacht dat zij, in vergelijking met veel van hun leeftijdsgenoten, in een kort tijdsbestek zowel sociaal-cultureel als materieel-economisch onafhankelijk zijn en verantwoordelijkheid dragen. De meerderjarigheid is een juridische constructie die niet noodzakelijk overeenstemt met de sociologische realiteit. De kwetsbare jongvolwassenen dragen figuurlijk een rugzak. De vele tegenslagen en moeilijkheden die hun pad reeds hebben gekruist en het gebrek aan een beschermend en ondersteunend netwerk, maken hen extra kwetsbaar tijdens de transitieperiode van minderjarigheid naar meerderjarigheid' (Zie: Van Audenhove Sharon, Vander Laene Freya, *Eindelijk vertrokken? Jongeren uit de bijzondere jeugdbijstand op weg naar volwassenheid*,

TJK 2010/4, Larcier, Brussel, 2010).

Conclusie: we weten dat veel jongeren zelfstandig wonen niet aankunnen. Maar omdat het vaak lijkt alsof er geen alternatief is, worden ze in die situatie gedwongen. Voor een grote groep jongeren werkt de klassieke aanpak van begeleid zelfstandig wonen dus onvoldoende. Voor hen zijn we op zoek gegaan naar iets anders.

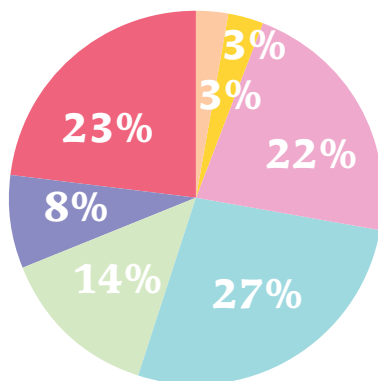
ZELFSTANDIG WONEN KAN, MAAR HOEFT NIET!

Dankzij een innovatief project dat werd goedgekeurd door het Agentschap Jongerenwelzijn, konden we de verplichting om te werken aan zelfstandig wonen achter ons laten. In onze nieuwe methode is de voornaamste betrachting dan ook om een stabiele thuis te creëren voor deze groep jongeren – wat die ook mag zijn.

Wanneer jongeren bij ons in CBAW instromen, gaan we aan de slag. We nemen de tijd om samen met hen alle mogelijkheden te bekijken in functie van de keuze van de woonvorm en toekomstmogelijkheden.

Onze vaststelling was dat we weten dat vele jongeren zelfstandig wonen niet aankunnen, maar dat het vaak lijkt alsof er geen alternatief bestaat en deze jongeren daarom gedwongen worden om zelfstandig te gaan wonen

Toen we begonnen met het ontwikkelen van onze nieuwe methodiek, dachten we nog dat zelfstandig wonen voor de meeste jongeren de realiteit zou zijn. Twee en een half jaar later weten we dat dit slechts opgaat voor 27% van de gevallen. Sommigen gaan zelfstandig wonen, maar beslissen nadien om bijvoorbeeld terug thuis te gaan wonen. Anderen maken de omgekeerde beweging. Onderstaande taart toont de uiteindelijke woonvorm aan:

- broer of zus
- familielid
- vriend(in)
- zelfstandig wonen
- thuis
- zoekend
- residentieel

De achttiende verjaardag kondigt zich beloftevol aan op verschillende levensdomeinen: familie, opleiding en werk en de volwassenenhulpverlening.'

, maar blijkt in werkelijkheid een opeenvolging van
 liaal en sociaal netwerk, huisvesting, inkomen,
 © Gerbrich Reynaert

THUISWONENDE JONGEREN IN CBAW?

'Zelfstandig wonen kan, maar hoeft niet', bleek een eenvoudig en noodzakelijk uitgangspunt in de zoektocht naar een stabiele thuis. Het feit dat ook jongeren die thuis blijven wonen binnen deze methodiek geholpen kunnen worden, werd door de toenmalige projectstuurgroep (bestaande uit vertegenwoordigers van het kabinet Welzijn, de afdelingen Preventie- en verwijzersbeleid, Intersectorale toe-

gangspoort en Voorzieningenbeleid en De Cocon) als positief ervaren. Maar dan stelt zich al snel de vraag in hoeverre de begeleiding dan verschilt van thuisbegeleiding. Het antwoord ligt in de fundamenteel andere focus van de begeleiding.

Thuisbegeleiding vertrekt vanuit het gezin en de opvoedingssituatie, met de ouders als opvoedingsverantwoordelijken. Bij Contextbegeleiding in functie van autonoom wonen vertrekken we vanuit het autonoom wonen van de jongere, en daarbij wordt diens hele context (die ruimer is dan het gezin) betrokken. De relatie is hier niet meer jongvolwassene versus opvoedingsverantwoordelijke, maar de focus ligt op wederzijdse verbondenheid die gekoppeld wordt aan een wederzijdse verantwoordelijkheid. De verantwoordelijkheden liggen hier anders en 'gelijkwaardiger'. De verantwoordelijkheden zijn herschikt, waardoor er een nieuwe context en nieuwe begeleidingsmogelijkheden ontstaan.

Aanmelders moeten zich dus voortaan bij de keuze voor thuisbegeleiding of CBAW enkele belangrijke vragen stellen: 'Wie heeft de hulpvraag? Is autonoom wonen een oplossing voor de 'echte' problemen? Welk mandaat is wenselijk voor de hulpverlener?'

FOCUS OP HERSTEL EN UITBOUW VAN SOCIAAL EN FAMILIAAL NETWERK

Binnen de methode zetten we heel sterk in op het herstel en de uitbouw van het sociaal en familiaal netwerk van de jongere. Zo'n netwerk zorgt voor steun en ondersteuning, helpt om een toekomst op te bouwen en vormt een buffer bij tegenslagen. We weten dat mensen met een sterk netwerk minder vatbaar zijn voor stress en depressies, en traumatische ervaringen en tegenslagen beter kunnen verwerken. Ze staan ook stabiel in het leven. Problemen maken nu eenmaal deel uit van het leven, en we merken dat personen die een beroep kunnen doen op anderen veel beter in staat zijn om problemen aan te pakken dan personen die het gevoel hebben er alleen voor te staan.

Problemen zijn onderdeel van het leven, en we merken dat personen die een beroep kunnen doen op anderen veel beter in staat zijn om problemen aan te pakken dan personen die het gevoel hebben er alleen voor te staan

Jongeren die het moeilijk hebben om een stabiele thuis uit te bouwen, hebben dikwijls weinig sociale contacten. Belangrijke personen uit hun omgeving zijn verdwenen, of het contact is in die mate verslechterd dat ze denken er niet op te kunnen terugvallen. Hoe meer sociale steun een jongere ervaart, hoe makkelijker het is om een stabiele thuis uit te bouwen. Binnen de methodiek spreken we van sociale ondersteuning wanneer er een of meer mensen zijn op wie een jongere beroep kan doen voor praktische, materiële of emotionele steun. Zowel wanneer het goed gaat met de jongere als wanneer het niet goed gaat.

AUTONOMIE EN HET NETWERK

De methodiek loodst jongeren in de richting van autonomie. Dat is echter geen synoniem van zelfstandigheid. Autonomie vertrekt vanuit wederkerigheid, zelfstandigheid vanuit op zichzelf staan. Autonomie houdt rekening met de afhankelijkheid van de jongere. Maar de jongere is niet alleen afhankelijk van zijn context, maar die sociale context is op haar beurt ook afhankelijk van de jongere. Het gaat hier dus om een wederzijdse verbondenheid die gekoppeld wordt aan een wederzijdse verantwoordelijkheid. Dat is de inzet: verbondenheid en verantwoordelijkheid in evenwicht brengen. Ik geef iets en ik krijg iets terug.

Steun aanvaarden is voor jongeren geen evidente stap omdat ze zich schamen voor hun problemen. Of omdat de conflicten in het verleden zo destructief waren dat ze niet meer weten hoe ze een bepaalde relatie terug op de rails kunnen zetten en herstellen. Het vergt

durf en verantwoordelijkheidszin om hulp te vragen. Dit besef is fundamenteel in onze methode: hulp of steun vragen is normaal en menselijk.

Ik dacht dat ik alles alleen kon, maar ik zie nu in dat niemand dat kan. De relatie met mijn papa is nu weer oké. Hij werkt soms nog op mijn zenuwen, maar hij helpt me als het nodig is. (W, 17 jaar)

Vele van onze jongeren hebben heel wat negatieve ervaringen in het verleden met hun sociaal en familiaal netwerk. Ondanks deze ervaringen is de betrokkenheid van de meeste jongeren op hun ouders groot en omgekeerd

Veel van onze jongeren hebben heel wat negatieve ervaringen in het verleden met hun sociaal en familiaal netwerk. Vaak zijn er bijvoorbeeld negatieve ervaringen met hun ouders. Desondanks is de betrokkenheid van de meeste jongeren op hun ouders groot. En omgekeerd ook! Maar zowel de ouders als de jongeren weten vaak niet op welke manier ze het best terug met elkaar in contact kunnen komen. De methode zet hier voluit op in. Het gaat zoals gezegd niet alleen over de ouders, maar over de brede sociale context van de jongere (gezin, familie, vrienden, buurt, onderwijs, werk, clubs, verenigingen, enzovoort).

EEN GOEDE OF SLECHTE CONTEXT: VOORBIJ HET SIMPLISME

Op het eerste zicht klinkt de toenemende vraag om de context te betrekken in de bijzondere jeugdzorg paradoxaal. De jongere in kwestie zit immers in de bijzondere jeugdzorg omwille van een problematische opvoedingssituatie, die door zijn/haar context – zijn of haar sociale omgeving, zeg maar – juist in de hand wordt gewerkt.

Deze spanning is evenwel een valse

spanning. De context van een cliënt is nu eenmaal zijn of haar context, en hiermee moet de cliënt het doen. Een negatief waardeoordeel helpt niemand vooruit en is zelfs misplaatst. Mensen die deel uitmaken van deze context indelen met labels als ‘goed’ of ‘slecht’ is te simpel. Daarom stellen we bij het in kaart brengen van de context twee vragen. Enerzijds vragen we welke relatie – goed, slecht of neutraal – de jongere heeft met personen uit zijn/haar netwerk. Anderzijds staan we stil bij de invloed van deze relatie op het probleem van de jongere (positief, negatief of neutraal). Het is belangrijk om die twee zaken los te koppelen. Zo kan een cliënt bijvoorbeeld aangeven dat hij een goede relatie heeft met een vriend, maar tegelijkertijd samen met deze vriend drugs gebruikt. Een positieve relatie met een negatieve invloed dus. In dit geval zullen we proberen om die negatieve invloed bij te sturen naar een neutrale of misschien wel positieve invloed.

FOCUS OP VAARDIGHEDEN

Een tweede focus van onze methodiek is dat we vaardigheden gaan trainen en aanleren die mensen nodig hebben in het alledaagse contact met de samenleving. Die worden geformuleerd in de vorm van ontwikkelingstaken, die gerelateerd zijn aan de eisen en verwachtingen van de samenleving ten aanzien van een specifieke leeftijdsgroep. Wil je op een aanvaardbare manier functioneren in de samenleving, moet je die ontwikkelingstaken op een positieve manier doorlopen.

We kunnen ze als volgt formuleren (ontleend uit Spanjaard Han, *De vertrektraining, intensief ambulante hulp gericht op competentievergroting en netwerkversterking*, SWP, Amsterdam, 2005, 2009): vormgeven aan veranderende relaties in het gezin; participeren aan onderwijs of werk; zinvol invullen van vrije tijd; creëren en onderhouden van een eigen woon- en leefsituatie; omgaan met autoriteiten en instanties; zorg dragen voor gezondheid en uiterlijk; opbouwen en onderhouden van sociale contacten en vriendschappen; vormgeven aan intimiteit en seksuele

relaties. Dit is een grove indeling, maar dat maakt het makkelijk om informatie te verzamelen en te structureren die gebruikt wordt voor de diagnose, indicatiestelling en de evaluatie van de hulpverlening.

Tijdens de begeleiding gaan de hulpverlener en de jongere dus doelgericht aan de slag om de nodige praktische, communicatieve en sociale vaardigheden te trainen. De begeleider fungeert daarbij als rolmodel of zet anderen als rolmodel in, en richt zich op het verbeteren van de communicatie tussen de jongere en zijn of haar netwerk. Bovendien wordt het sociale netwerk van de jongere geactiveerd. We leren de jongere (en soms zijn context) met cognities en emoties om te gaan en hoe hij zijn familiaal en sociaal netwerk kan benutten, maar ook onderhouden. De centrale doelstelling bij dit alles is dat de jongere na onze hulp verder kan in het leven en dat hij of zij, zo veel mogelijk autonoom en met steun uit de eigen omgeving, kan deelnemen aan de samenleving.

EEN ONDERSTEUNENDE GROEPSWERKING

Eén jaar geleden zijn we gestart met de groepswerking. Eén keer per maand komen jongeren in een CBAW-traject samen met enkele begeleiders, om te leren van elkaar en vaardigheden in te oefenen. We zien de groepswerking als een duidelijk onderdeel van de methodiek. Participatie aan de groepswerking is geen breekpunt in de begeleiding, maar wordt als vanzelfsprekend voorgesteld en sterk gestimuleerd. Jongeren die deelnemen aan de groepswerking gaven aan het als een grote meerwaarde te ervaren. Ervaringen kunnen delen met lotgenoten zorgt voor (h) erkenning, biedt informele leerkanalen en betekent een grote steun. Jongeren geven aan dat ze in de groepswerking beter begrepen worden door de andere deelnemers, omdat deze vaak gelijkaardige dingen hebben meegemaakt.

Een positief neveneffect van de groepswerking is dat jongeren elkaar ook naast de maandelijkse bijeenkomst ontmoeten. Ze spreken af in hun privécontext en motiveren en steunen

elkaar tijdens moeilijke momenten. Zo werd een van de jongeren geschorst op school. Zelf hechtte hij hier weinig belang aan, maar enkele andere jongeren motiveerden hem om zich op school te verontschuldigen en een nieuwe kans te vragen. Ze besloten samen te komen en via een rollenspel de jongere voor te bereiden op het gesprek.

Jongeren die deelnemen aan de groepswerking gaven aan het als een grote meerwaarde te ervaren. Het delen van ervaringen met lotgenoten zorgt voor (h)erkenning, biedt informele leerkanalen en betekent een grote steun voor de jongere

We merken dat kwetsbare jongeren in hun groei naar autonomie dikwijls geconfronteerd worden met isolement, uitstelgedrag, of niet komen tot actie en groei in een sociaal netwerk. Bedoeling van de groepswerking is dat jongeren leren van elkaar en steun vinden bij elkaar. Dit sluit aan bij de getuigenissen van jongeren zoals weergegeven door CACHET vzw in het rapport *Sur ma Route* (2015): 'Jongvolwassenen met een jeugdhulpgeschiedenis geven aan dat ze veel steun ervaren van anderen met een vergelijkbaar parcours. De (h)erkenning van personen die hetzelfde doormaken of hebben doorgemaakt, zorgt ervoor dat ze zich minder alleen voelen, biedt perspectief en positieve voorbeelden om zich aan op te trekken wanneer het wat minder gaat. Ervaringen uitwisselen is niet enkel leuk omdat de trajecten veel raakpunten hebben. Jongvolwassenen leren ook veel uit elkaars verhaal en voelen zich, en dat is misschien nog het belangrijkste van al, begrepen.'

De groepswerking mag dan een plaats zijn waar jongeren van elkaar leren, ook wij hebben hier – misschien nog het meest – uit geleerd. De feedback naar elkaar, het inzicht in hun leefwereld en de feedback op onze methode

zijn ongelooflijk waardevol voor ons werk.

DE METHODE OP ZICH

De hulp duurt maximaal 11 maanden. De frequentie en intensiteit van de contacten variëren, maar gemiddeld zijn er wekelijks drie tot vier contacturen met de jongere en zijn context. Deze intensiteit is noodzakelijk: zowel om vaardigheden te trainen als om te werken aan een herstel van het netwerk.

De methodiek steunt op drie pijlers: een netwerkanalyse, een competentieanalyse en het doelenplan. We werken op maat van de jongere en zijn situatie, en willen ons inzetten om met verschillende partners samen een plan uit te werken. Het einddoel voor CBAW is dat de jongere een stabiele thuissituatie heeft. Deze thuis wordt uitgebouwd door vaardigheden te trainen die verbonden zijn met de ontwikkelingstaken waarmee de jongere wordt geconfronteerd. Er worden tussendoelen opgesteld die gericht zijn op taakverlichting, het laten afnemen van stressoren of het aanwenden en of toevoegen van beschermende factoren. Dat laatste is belangrijk omdat het onder andere gaat om het activeren en onderhouden van een kwaliteitsvol netwerk dat de jongere duurzaam bijstaat. Resultaten bekijken veel beter als de jongere wordt ondersteund door een duurzaam netwerk.

Het einddoel voor CBAW is dat de jongere een stabiele thuissituatie heeft

Dit proces verloopt volgens een bepaalde fasering en is zeer intensief. Door middel van een competentieanalyse gaan we op zoek naar wat jongeren kunnen, kennen en laten zien in functie van hun ontwikkelingstaken. We brengen stressoren en protectieve factoren in kaart en bespreken mogelijke pathologieën. Het begeleiden en/of behandelen van pathologieën vraagt om specifieke expertise. Hiervoor werken we steeds samen met andere experts.

In de netwerkanalyse brengen we de verschillende partners van de jongeren in kaart, welke relatie ze met hen hebben en welke invloeden zij hebben op hun probleem. Hoe kunnen we deze relaties gebruiken, aanboren, afbouwen of invloeden bijsturen? We koppelen mensen uit het netwerk vervolgens aan de doelen die jongeren voorop stellen.

Samen met de jongere gaan we op zoek naar wat werkt voor deze jongere. Van daar dat er tijdens de begeleidingsduur permanent wordt geëvalueerd. Hebben de gezette stappen gewerkt? Waarom wel, waarom niet? Wat kunnen we in de toekomst anders doen?

De methode is nog vrij nieuw, maar het feit dat niet zelfstandig wonen kan, maar niet hoeft, betekent voor ons – maar vooral voor de jongere – een grote meerwaarde

De methode is nog vrij nieuw, maar het feit dat niet zelfstandig wonen kan, maar niet hoeft, betekent voor ons – maar vooral voor de jongere – een grote meerwaarde. Werken aan herstel en uitbouw van een familiaal en sociaal netwerk is niet makkelijk, maar zo nodig. We zijn hoopvol dat we dankzij deze methode jongeren een echte kans kunnen geven.

**Anouk Pieters,
Wim Taels
en Jolien Zuallaert**

Anouk Pieters is coördinator Pedagogische Thuisbegeleiding en CBAW bij De Cocon, Jeugdhulp aan Huis

Wim Taels is directeur De Cocon, Jeugdhulp aan Huis

Jolien Zuallaert is begeleidster Pedagogische Thuisbegeleiding en CBAW bij De Cocon, Jeugdhulp aan Huis